

مسافر قبلہ

آداب سفر عمرہ و حج

از نگاہ اہل بیت علیہم السلام

مؤلف: سید جعفر صادق فدکی

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست

دیاچه	.....	۱۵
مقدمه	.....	۱۷

فصل اول: مفاهیم و کلیات

۱. تعریف عمره و حج	.....	۲۳
۲. اهمیت و جایگاه عمره و حج	.....	۲۶
الف) کعبه، نخستین خانه بنا شده برای بشر	.....	۲۶
ب) حج از ارکان اسلام	.....	۳۰
ج) حج، احیا کننده اصول و فروع دین	.....	۳۱
د) حاجی و معتمر، میهمان ویژه الهی	.....	۳۵
ه) تأکید ائمه معصومین <small>علیهم السلام</small> بر به جا آوردن مکرر حج و عمره	.....	۳۷
و) اجبار مسلمانان به انجام حج و عمره در صورت ترک آن	.....	۳۹
ز) زوال حیات مادی و معنوی با ترک حج و عمره	.....	۴۰
۳. حکمت و اهداف عمره و حج	.....	۴۱
الف) توبه و پاک شدن از آلودگی‌ها	.....	۴۲
ب) تهذیب نفس و ایجاد تقوا	.....	۴۴

- ج) اقامه دین و تقویت ایمان ۴۵
- د) گسستن از شیطان و دشمنان خدا (تبری) ۴۷
- ه) پیوند با رهبران الهی و دوستان خدا (تولی) ۵۱
- و) آشنایی و اتحاد مسلمانان با یکدیگر ۵۳
- ز) شناخت معارف دین و انتقال آنها به دیگران ۵۵
- ح) آزمایش و امتحان مؤمنان ۵۷
- ط) بهره‌مندی از منافع دنیوی ۵۹
- ی) برخورداری از برکات اخروی ۶۱
- آداب عمره و حج ۶۲

فصل دوم: آداب پیش از سفر عمره و حج

- مقدمه ۶۹
۱. توجه به مقصد و اهداف سفر ۷۰
۲. تعجیل در انجام دادن سفر عمره و حج ۷۵
۳. تهیه هزینه و نیازمندی‌های سفر ۷۸
- الف) تأمین هزینه و توشه سفر ۷۸
- ب) تأمین مخارج خانواده ۸۱
۴. توبه و پرداخت حقوق خدا و خلق ۸۴
- الف) حقوق الهی ۸۷
- ب) حقوق مشترک میان خدا و بنده ۸۸
- ج) حق الناس ۸۹
۵. تهیه مال و توشه حلال ۹۲
۶. شناخت مناسک و احکام مورد نیاز ۹۵
۷. نوشتن وصیت‌نامه ۹۹

- الف) وصیت نیکو نمودن ۱۰۱
- ب) شاخصه‌های وصیت نیکو ۱۰۲
۸. انتخاب همسفر شایسته ۱۰۳
- ویژگی‌های همسفر شایسته ۱۰۴
- الف) همشأن بودن ۱۰۴
- ب) انداختن انسان به یاد خدا ۱۰۵
- ج) اهتمام به اوقات نماز و کمک به دیگران ۱۰۵
- د) داشتن اخلاق نیک ۱۰۶
۹. اعلام سفر و بدرقه زائر ۱۰۸
۱۰. غسل، نماز و ... هنگام خروج از منزل ۱۱۰
- الف) غسل کردن ۱۱۱
- ب) اقامه نماز و تودیع خانواده ۱۱۱
- ج) قرائت سوره‌ها و دعایی خاص هنگام خروج ۱۱۲
- د) صدقه دادن ۱۱۳
- ه) گفتن ذکر خاص، هنگام خروج از منزل ۱۱۳

فصل سوم: آداب سفر عمره و حج

- مقدمه ۱۱۷
۱. توکل بر خداوند و طلب خیر از او ۱۱۸
- الف) توکل بر خداوند ۱۱۸
- ب) طلب کردن خیر از خداوند ۱۲۰
۲. اخلاص در نیت ۱۲۲
۳. آغاز و تداوم سفر با دعا و یاد خدا ۱۲۳
۴. اجتناب از ارتکاب گناه و گفتار و کردار بیهوده ۱۲۶

۵. صبر و تحمل سختی‌ها..... ۱۳۲
- الف) پیاده رفتن به حج و عمره..... ۱۳۴
- ب) تحمل گرمای سرزمین وحی..... ۱۳۶
- ج) تحمل بیماری..... ۱۳۷
۶. داشتن اخلاق نیک و شایسته..... ۱۳۸
۷. کمک به همسفران و ناتوانان..... ۱۴۰
۸. تواضع، آرامش و داشتن وقار..... ۱۴۷
- معنا و نمادهای تواضع..... ۱۵۰
- الف) تواضع ظاهری..... ۱۵۰
- ب) تواضع و خشوع باطنی..... ۱۵۳
۹. شروع از مدینه یا مکه..... ۱۵۴
۱۰. آداب ورود و حضور در مدینه..... ۱۵۸
- الف) رعایت حرمت حرم و اهل آن..... ۱۶۰
- ب) غسل کردن..... ۱۶۲
- ج) زیارت پیامبر صلی الله علیه و آله و اولیای معصوم علیهم السلام..... ۱۶۲
- د) کامل خواندن نماز..... ۱۶۳
- ه) بسیار خواندن نماز..... ۱۶۴
- و) دعا و نماز در مکان‌های خاص مسجدالنبی صلی الله علیه و آله..... ۱۶۶
- یک - مرقد مطهر پیامبر صلی الله علیه و آله..... ۱۶۶
- دو- روضه پیامبر صلی الله علیه و آله..... ۱۶۷
- سه - منبر پیامبر صلی الله علیه و آله..... ۱۶۷
- چهار - محراب پیامبر صلی الله علیه و آله..... ۱۶۸
- پنج - ستون‌های مسجد..... ۱۶۹
- ز) سه روز روزه گرفتن..... ۱۷۰
- ح) زیارت قبور شهدا و مؤمنان..... ۱۷۲

- ط) زیارت مساجد و مشاهد مشرفه ۱۷۴
- ی) وداع با پیامبر ﷺ و اهل بیت ﷺ ۱۷۸
۱۱. زیارت پیامبر ﷺ و اهل بیت ﷺ ۱۷۹
- الف) فلسفه و اهداف زیارت ۱۸۱
- یک - تجدید عهد با اولیای الهی ۱۸۱
- دو - پاک شدن از آلودگی ها ۱۸۲
- سه - درخواست رزق مادی و معنوی ۱۸۳
- چهار - تقرب به خداوند ۱۸۴
- پنج - احیای احکام و آموزه های دین ۱۸۵
- ب) آداب زیارت ۱۸۷
۱۲. شریک کردن دیگران در اعمال خیر سفر ۱۸۹
- الف) زیارت اهل بیت ﷺ و اولیای الهی ۱۹۲
- ب) عمره و حج مستحبی ۱۹۳
- ج) طواف خانه خدا ۱۹۴
- د) دعا و استغفار ۱۹۴
۱۳. زینت تشیع و اهل بیت ﷺ بودن ۱۹۹
- الف) داشتن ورع و تقوا ۲۰۱
- ب) ارتباط با اهل سنت ۲۰۲
- ج) تقیه و پرهیز از اعمال تفرقه انگیز ۲۰۴
۱۴. آداب ورود در ضیافت الهی (احرام) ۲۰۸
- الف) آداب قبل از احرام ۲۱۰
- یک - نگه داشتن موی سر و ریش قبل از احرام ۲۱۰
- دو - نظافت بدن ۲۱۱
- سه - مسواک زدن ۲۱۲
- چهار - غسل کردن ۲۱۲
- پنج - اقامه نماز قبل از احرام ۲۱۳

- ۲۱۴..... (ب) آداب مقارن احرام
- ۲۱۴..... یک - خواندن دعا
- ۲۱۵..... دو - پوشیدن لباس سفید و پنبه‌ای
- ۲۱۵..... سه - اشتراط تحلل با خداوند
- ۲۱۶..... چهار - تلفظ نیت احرام
- ۲۱۷..... پنج - بلند گفتن تلبیه
- ۲۱۷..... شش - تکرار کردن تلبیه
- ۲۱۸..... ۱۵. آداب ورود و حضور در حرم و شهر مکه
- ۲۲۱..... الف) آداب ورود به حرم و شهر مکه
- ۲۲۱..... یک - احرام
- ۲۲۲..... دو - طهارت و غسل
- ۲۲۳..... سه - ورود با خضوع، آرامش و وقار
- ۲۲۴..... چهار - خواندن دعا هنگام ورود
- ۲۲۵..... پنج - ورود به منزل و محل اقامت
- ۲۲۵..... (ب) آداب حضور در حرم و شهر مکه
- ۲۲۶..... یک - رعایت حرمت حرم و اهل آن
- ۲۲۷..... دو - اجتناب از ارتکاب و فکر معصیت
- ۲۲۹..... سه - کامل خواندن نماز
- ۲۲۹..... چهار - عبادت، ذکر و نماز بسیار
- ۲۳۰..... پنج - تلاوت قرآن و ختم آن
- ۲۳۱..... شش - زیارت مشاهد و قبور اولیای الهی و مؤمنان
- ۲۳۳..... هفت - عمره مفرده
- ۲۳۴..... هشت - اجتناب از برداشتن لقطه حرم
- ۲۳۶..... نه - دفن میت در حرم
- ۲۳۷..... ۱۶. آداب ورود و حضور در مسجدالحرام
- ۲۳۸..... الف) آداب ورود به مسجدالحرام
- ۲۳۸..... یک - تطهیر بدن و غسل

۲۳۸	دو - ورود از باب بنی شیبیه .....
۲۳۹	سه - سلام و دعا هنگام ورود .....
۲۳۹	چهار- ورود با خشوع، آرامش و وقار .....
۲۴۰	پنج - دعا هنگام مشاهده کعبه .....
۲۴۰	ب) آداب حضور در مسجدالحرام .....
۲۴۱	یک - استلام حجرالاسود و دعا نزد آن .....
۲۴۳	دو - طواف خانه خدا .....
۲۴۹	سه - نماز فراوان .....
۲۴۹	چهار- نماز و دعا در حطیم .....
۲۵۱	پنج - نماز، دعا و زیارت در حجر اسماعیل .....
۲۵۲	شش - دعا در زیر ناودان کعبه .....
۲۵۳	هفت - نماز و احرام نزد مقام ابراهیم .....
۲۵۵	هشت - استلام ارکان کعبه و دعا نزد آنها .....
۲۵۶	نُه - دعا و اقرار به گناهان در ملتزم .....
۲۵۸	ده - دعا و استغفار در مستجار .....
۲۵۹	یازده - چنگ زدن به پرده کعبه و دعای فراوان .....
۲۶۱	دوازده - نگاه بسیار به خانه خدا .....
۲۶۱	سیزده - نوشیدن و بر روی خود ریختن آب زمزم .....
۲۶۳	چهارده - گریه نزد کعبه .....
۲۶۴	پانزده - زیارت حضرت اسماعیل و دیگر پیامبران الهی ﷺ .....
۲۶۵	۱۷. آداب صفا و مروه و سعی میان آنها .....
۲۶۷	الف) شتاب در سعی پس از طواف .....
۲۶۷	ب) طهارت و وضو داشتن .....
۲۶۷	ج) نوشیدن آب زمزم قبل از سعی .....
۲۶۸	د) استلام یا اشاره به حجرالاسود .....
۲۶۸	ه) خروج از باب مقابل حجرالاسود .....
۲۶۸	و) بالا رفتن و وقوف طولانی بر صفا .....

- ز) انجام دادن سعی با آرامش و وقار ۲۶۹
- ح) هروله کردن بخشی از سعی ۲۷۰
- ط) دعا و ذکر فراوان ۲۷۰
- ی) گریه کردن یا خود را به گریه زدن ۲۷۱
۱۸. آداب حلق و تقصیر ۲۷۲
- الف) اختیار حلق ۲۷۳
- ب) شروع از موهای جلوی سر ۲۷۴
- ج) تقصیر از همه مو و ناخن ها ۲۷۵
- د) تقصیر در مروه ۲۷۵
- ه) دفن موهای حلق شده در منا ۲۷۶
- و) تأخیر حلق و تقصیر پس از بازگشت ۲۷۶
۱۹. همانند شدن با احرام گزاران در ایام حج ۲۷۶
۲۰. آداب ورود و وقوف در عرفات ۲۷۸
- الف) حرکت و حضور با آرامش، وقار و تواضع ۲۸۰
- ب) تلاوت دعا هنگام حرکت ۲۸۰
- ج) تلبیه گفتن تا عرفات ۲۸۱
- د) طهارت و غسل ۲۸۱
- ه) اصرار در دعا و مناجات ۲۸۱
- و) قرائت قرآن ۲۸۴
- ز) فراوان ذکر گفتن ۲۸۴
۲۱. آداب ورود و وقوف در مشعرالحرام ۲۸۵
- الف) حرکت با آرامش و وقار ۲۸۷
- ب) تأخیر انداختن نماز مغرب و عشا تا مشعر ۲۸۸
- ج) احیاء و شب زنده‌داری شب مشعر ۲۸۹
- د) دعا و ذکر فراوان ۲۹۰

۲۹۱	ه) جمع کردن سنگریزه‌های رمی جمرات
۲۹۲	۲۲. آداب ورود و وقوف در منا
۲۹۴	الف) دعا و مناجات
۲۹۵	ب) مبادرت به رمی جمره عقبه
۲۹۷	ج) کامل کردن اعمال حج در روز دهم و یازدهم
۲۹۷	د) اقامت در منا در ایام تشریق
۲۹۸	ه) تعلیم و تعلم مناسک و معارف دین
۳۰۰	و) تکبیر گفتن پس از نمازها
۳۰۱	ز) نماز و ذکر الهی در مسجد خیف
۳۰۳	۲۳. کوتاه کردن اقامت در مکه
۳۰۵	۲۴. صدقه دادن خرما پس از اعمال عمره و حج
۳۰۶	۲۵. وداع با کعبه

فصل چهارم: آداب پس از سفر عمره و حج

۳۱۳	مقدمه
۳۱۴	۱. نیت انجام دادن دوباره عمره و حج
۳۱۶	۲. هدیه خریدن و هدیه دادن
۳۱۸	الف) اهمیت هدیه و سوغاتی
۳۲۰	ب) بایسته‌های هدیه خریدن و هدیه دادن
۳۲۰	یک - مقدم داشتن تکالیف و هزینه‌های واجب
۳۲۱	دو - خلوص نیت
۳۲۲	سه - همسانی هدیه با سفر
۳۲۳	چهار - خرید هدیه در حد توان
۳۲۳	پنج - نافع بودن هدیه برای هدیه گیرنده
۳۲۴	شش - تبعیض نگذاشتن میان هدیه گیرندگان

- ۳۲۴ ..... هفت - قبول هدیه و جبران آن
- ۳۲۵ ..... (ج) مکان تهیه هدیه و سوغاتی
- ۳۲۸ ..... ۳. استقبال و ملاقات حج گزار
- ۳۳۰ ..... ۴. ولیمه و اطعام مؤمنان
- ۳۳۱ ..... الف) اهمیت و جایگاه ولیمه و اطعام
- ۳۳۲ ..... ب) آداب ولیمه و اطعام
- ۳۳۲ ..... یک - اخلاص و تحصیل رضای الهی
- ۳۳۴ ..... دو - اولویت دادن به مؤمنان
- ۳۳۴ ..... سه - دعوت از فقرا همراه با اغنیا
- ۳۳۵ ..... چهار - تهیه طعام نیکو
- ۳۳۶ ..... پنج - شرکت نکردن در مجالس ولیمه بدون دعوت
- ۳۳۷ ..... شش - پذیرش دعوت مسلمان برای مجلس ولیمه
- ۳۳۸ ..... ۵. حفظ دستاوردها و بقای بر پیمان‌ها
- ۳۳۹ ..... الف) دستاوردها و پیمان‌های حج گزار در عمره و حج
- ۳۴۰ ..... یک - دستاوردهای عمره و حج
- ۳۴۲ ..... دو - عهد و پیمان‌ها در عمره و حج
- ۳۴۶ ..... ب) راه‌های حفظ دستاوردها و پیمان‌ها
- ۳۴۷ ..... یک - به ودیعه سپردن اعمال، نزد خداوند متعال
- ۳۴۹ ..... دو - مواظبت و استمرار بر دستاوردهای سفر
- ۳۵۰ ..... سه - حضور مداوم در مجالس موعظه و تذکر
- ۳۵۱ ..... ۶. انتقال معارف دین و اخبار اهل بیت علیهم السلام
- ۳۵۷ ..... ۷. نگه داشتن حوله احرام برای کفن
- ۳۶۱ ..... کتابنامه

دیباچه

حج با شکوه ترین جلوه بندگی انسان به درگاه معبود قادر ازلی است. سالکان طریق بندگی، در حج به اوج کمال می‌رسند و از همه تعلقات مادی می‌برند و به معبود هستی می‌پیوندند. خود را به اقیانوس رحمت الهی می‌سپارند تا از آن، مروارید انس و معرفت صید کنند.

این عبادت بی‌همانند، راز و رمزهایی دارد که در سایه رعایت آداب ارزشمندش می‌توان به آن اسرار و راز و رمزها رسید و حجتی عاشقانه و عارفانه به جای آورد و با بهترین توشه به وطن بازگشت.

بی‌شک، دستیابی به معارف بلند حج و رسیدن به برکات دنیوی و اخروی‌اش، مشروط به آن است که سالک این سفر الهی با آدابش آشنا باشد و آنها را به خوبی به کار بندد.

اهل بیت عصمت علیهم‌السلام، عمده ترین آداب و شرایطی که سبب قبولی عمره و حج، و اثربخش شدن آن می‌شود را بیان کرده‌اند که نیازمند پژوهش‌های علمی - کاربردی است تا در دسترس علاقه‌مندان قرار گیرد.

پژوهش حاضر با عنوان «مسافر قبله»، به آداب سفر عمره و حج از منظر اهل بیت علیهم‌السلام در مراحل مختلف پرداخته است. این اثر، آداب را در سه مرحله قبل از

سفر، حین سفر و بعد از سفر بیان کرده است. ضمن تشکر از محقق محترم جناب آقای «سید جعفر صادقی فدکی» که برای این پژوهش تلاش بسیاری کرد، امیدواریم راهیان سفر حج و عمره با مطالعه آن، با آداب این سفر معنوی بیشتر آشنا شوند و ضمن رعایت آنها، با حج و عمره‌ای مقبول، به شهر و دیار خود بازگردند.

انه ولی التوفیق

پژوهشکده حج و زیارت

گروه اخلاق و اسرار

مقدمه

هدف اساسی خداوند از خلقت بشر، عبادت الهی و رشد معنوی انسان و تحصیل سعادت ابدی از این طریق است؛ چنان که قرآن کریم در آیه ای به این هدف اشاره می کند و می فرماید: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾؛ «و من، جن و انس را نیافریدم؛ مگر برای اینکه مرا پرستش کنند». (ذاریات: ۵۶)

خداوند متعال برای اینکه انسان به این هدف دست یابد و در راه تعالی معنوی و سعادت ابدی گام بردارد، رسولان و پیامبران بسیاری را همراه با کتاب های آسمانی و برنامه هایی انسان ساز به سوی انسان ها مبعوث کرد تا پیامبران، با اعلام و تبلیغ تعالیم این کتاب ها، بشر را از جهل و گمراهی برهانند و به سوی حق و هدایت رهنمون کنند. مناسک عمره و حج یکی از تعالیم و آموزه های سعادت بخش کتاب های آسمانی است که خداوند برای تحقق این هدف، تشریح کرده و پیامبران را مأمور به تبلیغ و ترویج آن نموده است. مناسک عمره و حج از چنان اهمیت و جایگاهی نزد خداوند تبارک و تعالی برخوردار است که خداوند متعال نخستین خانه ای که روی کره زمین قرار داد، کعبه و محل انجام دادن این دو عبادت بزرگ بود و پس از ایجاد این خانه، فرشتگان الهی و سپس اولین پیامبر خود یعنی حضرت آدم علیه السلام را همراه با جبرئیل علیه السلام مأمور کرد تا بر گرد این خانه طواف کنند و اعمال حج را به جا آورند.

پس از آن، حضرت آدم علیه السلام به طور مکرر نزد این خانه آمد و عمل عمره یا حج را به جای آورد؛ به گونه‌ای که در برخی روایات از انجام دادن هزار حج از سوی آن حضرت یاد شده است که سیصد مرتبه این عمل، حج اکبر و هفتصد بار آن، حج اصغر یعنی عمره مفرده بوده است.^۱ پس از آن حضرت نیز، پیامبران الهی و پیروان آنان در طول قرن های متمادی در این سرزمین مقدس گام نهاده و این عمل عبادی را مکرر به جای آورده‌اند.

عمره و حج، از جمله تعالیم و تکالیف عظیم الهی است که خیر دنیا و آخرت را برای همه انسان‌ها، اعم از حج گزاران و دیگر انسان های روی کره زمین به دنبال دارد. گام نهادن در این سفر و انجام دادن مناسک عمره و حج، همه گناهان و آلودگی های انسان را هرچند به عدد ریگ های بیابان و قطرات باران باشد، پاک می کند. انجام دادن هر یک از این دو عبادت، سبب زدوده شدن اخلاق و صفات ناپسند از نفس می شود و انسان ها را به صفات پسندیده و نیک، آراسته می کند. با قدم گذاشتن در سفر عمره و حج، حج گزاران داخل حیطة میهمانان ویژه الهی می گردند که هر چه از خداوند بخواهند به آنان عطا می کند و اگر هم چیزی از خدا درخواست نکنند، خداوند از فضل و کرم بی انتهای خود، آنان را بی نیاز می سازد و حاجت هایشان را برآورده می کند.

زیارت خانه خدا و قبور اولیای الهی در این سفر، سبب از میان رفتن فقر و فلاکت شده و موجبات بهره مندی زائران از مواهب مادی و دنیوی را فراهم می کند. کعبه و سفر حج، از اسباب مهم بقای بشر است و حیات مادی و معنوی آنان در سایه بقای کعبه و به جا آوردن این مناسک تأمین می گردد. حج و عمره، موجب پیوند میان مؤمنان با اولیای معصوم الهی و قطع ارتباط با شیطان و شیطان صفتان عالم می شود. افزون بر این، عامل اتحاد و همبستگی مسلمانان و نیز برخورداری از برکات عظیم اخروی و پاداش جاویدان

۱. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۲۲۹؛ وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۲۸.

الهی در بهشت و همنشینی با صدیقان، شهدا، صالحان و پیامبران خدا می‌گردد. اما برخورداری از این برکات دنیوی و اخروی، مشروط به آن است که زائر این سفر مقدس، آن‌گونه که خدا و اولیای معصوم الهی علیهم‌السلام توصیه کرده‌اند، قدم در این سفر گذارد و مناسک عمره و حج را با آداب و شرایط خاص آن، به جا آورد، در غیر این صورت، جز هزینه کردن اموال و تحمل رنج بسیار، بهره‌ای نخواهد برد یا دست کم، بهره‌اش بسیار اندک خواهد بود.

بر این اساس، پژوهش حاضر، تألیف و در آن عمده‌ترین آداب این سفر الهی بیان شده است تا حج‌گزاران و زائران، با آگاهی لازم در این سفر الهی قدم گذارند و مناسک عمره و حج خود را به طور شایسته و آن‌گونه که اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام سفارش کرده‌اند، به جا آورند.

گفتنی است این نوشتار در چهار فصل تنظیم شده است: فصل نخست، به مباحث کلی و مقدماتی این موضوع اختصاص یافته و در آن، اهمیت و جایگاه سفر عمره و حج و اهداف و مقاصد این سفر بیان شده است. سبب طرح این مباحث قبل از شروع آداب سفر، آن است تا حج‌گزاران و زائران این سرزمین، نخست به اهمیت و عظمت سفرشان و نیز با اهداف آن آشنا شوند؛ زیرا تا فرد شناخت کافی به جایگاه و اهداف سفر خود نداشته باشد، نمی‌تواند آن سفر را شایسته و نیکو انجام داده و بهره لازم را از آن سفر به دست آورد.

در فصل دوم، برخی از آداب و مقدماتی که حج‌گزار لازم یا شایسته است قبل از حضور در سرزمین وحی انجام دهد، بیان شده است. در فصل سوم این پژوهش، آداب عمره و حج از زمان آغاز سفر تا پایان مناسک مطرح شده است و در فصل پایانی نیز آداب پس از مناسک عمره و حج و بازگشت به وطن، اشاره و بررسی شده است. در این پژوهش، سعی شده است تا همه مطالب با استناد به معارف و حیانی و احادیث اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام باشد و از پرداختن به مباحث ذوقی و

برداشت‌های ذهنی و سلیقه‌ای اجتناب شود. امید است این کوشش ناچیز مورد قبول درگاه حضرت حق و پیشگاه اولیای معصوم الهی علیهم السلام به ویژه حضرت ولی الله اعظم، امام زمان علیه السلام قرار گیرد و این حقیر و همه زائران و مسافران این سرزمین، با عمل به این آداب و شرایط، از برکات این کلمات نورانی، در دنیا و آخرت بهره‌مند شویم.

و یرجى من کرهم المن و القبول.

﴿يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَّا الضُّرَّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا
إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ﴾ (يوسف: ۸۸)